Területfejlesztés és Innováció

A PTE TTK Földrajzi Intézet
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszékének,
valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata

Tartalom

Csanádi Ágnes 2

Különböző méretű települések fejlesztési lehetőségei a felhalmozási forrásaik tükrében

Lakotár Katalin 10

Magyarország mentális térképek a határainkon túlról

Játékos Edit 18

A határforgalom alakulása a délszláv válság óta az egykori jugoszláv-magyar határ térségében

Főszerkesztő
László Mária

Főszerkesztő-helyettes
Pirisi Gábor

Szerkesztőbizottság tagjai
Pap Norbert (elnök)
Trócsányi András
Sitányi László
Franck Guérit
Gálosi-Kovács Bernadett
M. Császár Zsuzsa

Lapszerkesztő
Szebényi Anita

Olvasószerkesztő
Szentirmai László

Szerkesztőség
7624 Pécs, Ifjúság útja 6. Tel: 72/501-531
http://balkancenter.ttk.pte.hu

Kedves Olvasóink!

A szándékainkhoz képest hosszabbra nyúlt szünet után jelentkezik ismét a Területfejlesztés és Innováció, a 2012. évi első számával. Ezúttal hagyományos lapszámmal jelentkezünk: a megszokott módon három tanulmánynak adtunk helyet, hogy különböző résztémákat feldolgozva tegyék teljesebbé a területfejlesztéssel kapcsolatos tudásunkat. Az egyetlen sajátosság, hogy csupa hölgyszerző írásai töltik meg a lapot – kár, hogy a megjelenéssel némileg lekéstük a nőnapot...

Hármuk közül ketten debütálnak, legalábbis a Területfejlesztés és Innováció hasábjain. Csanádi Ágnes az önkormányzati költségvetések szerkezetében a felhalmozási kiadásokat vizsgálva mutatja be eredményeit a különböző méretű települések esetében. Játékos Edit az egykori Jugoszláviába viszi el olvasóit: idegenforgalmi statisztikák, vendégérkezések és vendégéjszakák adatainak elemzésével mutatja be a térség turizmusát. Visszatérő szerzőt köszönthetünk ugyanakkor Lakotár Katalin személyében, aki a 2009. évi 3. számunkban a tizenévesek szomszédainkról alkotott kognitív országképeiről értekezett. Legújabb írásában a másik oldalról vizsgálja a kérdést: a szomszédos országok fiataljainak Magyarország-képét mutatja be és elemzi.

Kellemes és hasznos időtöltést kívánnak:

a szerkesztők

Csanádi Ágnes

Különböző méretű települések fejlesztési lehetőségei a felhalmozási forrásaik tükrében

A különböző nagyságú és szerepkörű települések önkormányzatai a településfejlesztési feladataikat más-más adottságok, ellátási kötelezettségek és pénzügyi viszonyok között látják el. E szempontok szerint egymástól jelentősen különböző három Zala megyei település főbb költségvetési adatai vizsgálatával a tanulmány bemutatja az ezredfordulót követő első évtizedben az egyes településtípusok fejlesztési pozícióit, amelyet a saját forrás (főleg az iparűzési és idegenforgalmi adó) nagysága, a működési és felhalmozási kiadások aránya, a forrásszerző képesség, a pályázati aktivitás és a pályázati önerő biztosításának lehetősége határoztak meg.

Bevezetés

Ma Magyarországon a települések fejlesztési kérdéseinek felvetése különös aktualitással bír, mert egyrészt túl vagyunk az időközben Új Széchenyi Tervvé keresztelt második Nemzeti Fejlesztési Terv félidején, másrészt folyamatban van az önkormányzati rendszer átalakítása. Az elmúlt nyolc-tíz évben a települési önkormányzatok igen komoly forráshiánnyal küzdöttek, és ez mind a hazai, mind az uniós forrásszerzéshez szükséges saját erő biztosítását nehezítette. Problémát okozott a településfejlesztésben az ellátandó feladatok és a források közötti összhang megbomlása. Az önkormányzatoknak olyan feladatokat is meg kellett oldaniuk, amelyek fedezetét az állami normatíva nem biztosította, és ez a kötelező és önként vállalt feladatok arányát is kedvezőtlenül érintette.

A tanulmány vizsgálja, hogy a fenti körülmények között a különböző nagyságú, szerepkörű, ellátási kötelezettségű és adottságú települések milyen nagyságú helyi adóbevételekkel, illetve saját felhalmozási forrással rendelkeznek, miként tudnak élni a fejlesztési célú forrásszerzés lehetőségével, valamint a fejlesztési feladatellátásuk milyen tartós kötelezettséget jelent számukra. Ehhez három település, Zalaegerszeg megyeszékhely város, Zalakaros kisváros, valamint a hátrányos helyzetű Csesztreg kistelepülés önkormányzatának főbb költségvetési adatai szolgálnak alapul. Az elemzések érintik a működési és felhalmozási bevételek arányát, a legjelentősebb helyi adónemek szerepét, a főbb felhalmozási bevételi nemeket – beleértve a hiteleket is –, valamint a kötelező és önként vállalt feladatok forrásigényét.

Az önkormányzatok feladatai

Az önkormányzati törvény meglehetősen tág körben határozza meg a települési önkormányzatok feladatait[1] (1990. évi LXV. tv. 8. § 1. bek.), kiemelve közülük a település működését biztosító azon feladatokat, amelyekről minden esetben köteles gondoskodni, de emellett saját maguk is kijelölhetnek, illetve kijelölnek önként vállalt feladatokat. Közöttük meghatározó szerepe van azoknak a fejlesztéseknek, amelyek a települési funkciókat gyarapítják. Általuk bővülnek a közösség erőforrásai, ami pozitív hatással van a települési, közösségi funkciók minőségi ellátására (RECHNITZER J. 2007). Az önkormányzatoknak a feladatellátásuk során többféle elvárásnak kell egyidejűleg megfelelni, amelyek közül kiemelendők:

- az ellátandó kötelező feladatok finanszírozása,
- a lakosság adóbefizetései és a helyi önkormányzat közötti érdekeltségi kapcsolat megteremtése,
- a települések gazdasági helyzetében, ellátottságában és forrásteremtési lehetőségeiben fennálló különbségek csökkentése.

Az önkormányzatok költségvetési szerkezete

Az önkormányzatok feladatellátásának finanszírozásában jelentős szerepe van a felhalmozási bevételeknek. A vizsgált települések működtetésének és az ott megvalósuló önkormányzati fejlesztéseknek a költségvetési hátterét az 1. táblázat mutatja.

A táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a települések bevételi struktúrájában 2000 és 2009 között a felhalmozási bevételek aránya a kisebb lélekszámú településkategóriákban (Zalakaros, Csesztreg) csökkent, eközben a megyeszékhelyen nagyjából változatlan maradt. A helyi adóbevételek – főleg a helyi iparűzési adó és az idegenforgalmi adó – egyrészt a fejlettebb gazdasági háttér (Zalaegerszeg), másrészt a számottevő idegenforgalom (Zalakaros) eredményeképpen a városokban a legjelentősebb. Zalaegerszegen a helyi adók a működési bevételek mintegy ötödét, Zalakaroson közel egyharmadát, míg a hátrányos helyzetű Csesztregen csupán 10-13%-át teszik ki. Zalakaroson a helyi adók között a legnagyobb részarányú idegenforgalmi adó a finanszírozási feltételekben további előnyt jelent a többi településsel szemben, ugyanis az idegenforgalmi adó nem tartozik bele az adóerő képesség számításába, így általa a normatív támogatások nem csökkennek. Csesztreg a vizsgált időszakban folyamatosan jogosult volt az önhibájukon kívül hátrányos helyzetű önkormányzatok állami támogatására (ÖNHIKI)[2] (7-16%) az elismert kiadási szintnek és a teljesíthető működési bevételeknek

[1] Az egyes szolgáltatáscsoportokban vannak ügyek, ahol az önkormányzat feladata az ellátás, másutt a gondoskodás, a közreműködés, a támogatás, stb., amely különbségek az egyes szolgáltatásokban az önkormányzat szerepvállalásában lévő differenciáltságra utalnak *(Ongjerth, 2006)*.

Megnevezés	Zalaegerszeg			Zalakaros			Csesztreg		
	2000	2006	2009	2000	2006	2009	2000	2006	2009
százalék (%)									
Bevételek = 100%									
Működési*	73	75	73	49	68	72	50	82	78
Felhalmozási*	27	25	27	51	32	28	50	18	22
Működési bevételek = 100%									
HIPA	22	20	24	7	12	13	10	12	13
Idegenforgalmi adó	-	..	..	18	15	13	-	..	..
Kommunális adó	-	-	-	1	1	1	-	-	-
Építményadó	-	-	-	3	3	3	-	-	-
ÖNHIKI	-	-	-	-	-	-	14	16	7
Felhalmozási bevételek = 100%									
Saját bevételek	34	24	11	68	31	9	5	19	7
Költségvetési támogatások	4	2	3	1	8	-	-	-	1
Felhalmozási támogatások	-	19	43	-	-	23	-	31	61
Átvett pénzeszközök	28	3	5	12	21	..	73	-	-
Értékpapír értékesítés	21	2	-	-	-	-	5	-	7
Egyéb bevétel	13	26	32	7	14	68	17	12	24
Hitel	-	24	6	12	26	-	-	38	-
Kiadások = 100%									
Működési*	71	75	73	48	60	57	51	83	79
Felhalmozási*	29	25	27	52	40	43	49	17	21
Kiadások = 100%									
Kötelező feladatok	92	82	83	98	95	96	100	100	100
Önként vállalt feladatok	8	18	17	2	5	4	-	-	-

1. táblázat: A bevételek és kiadások teljesítésének megoszlása néhány Zala megyei településen

* A működési és felhalmozási bevételek a kiegyenlítő, függő, átfutó tételektől és az értékpapírok formaváltozásától tisztítottak. A kiadási oldal is így korrigált, és tartalmazza a felújításokat is.

Megjegyzés: HIPA=helyi iparűzési adó; ÖNHIKI=önhibájukon kívül hátrányos helyzetű önkormányzatok állami támogatása

Forrás: Zalaegerszeg, Zalakaros, Csesztreg költségvetési beszámolói, 2000; 2006; 2009
Szerző számítása és szerkesztése.

megfelelően. A felhalmozási jellegű saját bevételek nagyságrendje az ingatlanértékesítésből és a vagyonhasznosításból származóan csak a városokban jelentett érdemibb bevételt, így a csökkenő tendenciája is e településeket érintette, ami az egyre kedvezőtlenebb piaci feltételekből következett. Így a városokban, de a sajátos helyzetéből következően a kistelepülésen is a fejlesztések finanszírozásában a hazai források (cél- és címzett támogatások, fejezetek, állami pénzalapok fejlesztési támogatásai) és az uniós források kerültek előtérbe.

Összességében a különböző méretű és funkciójú települések működési és felhalmozási bevételeinekényezők közé sorolható az ellátási kötelezettség, a forrásszerző képesség, a pályázati aktivitás, a felhalmozási bevételek esetleges működési célú igénybevétele és a hátrányos helyzet. A helyi adóknak nemcsak a települések biztonságos működtetésében, de a pályázati saját erő megteremtésében is lényeges szerepe van. Az előzőek alátámasztására vizsgálható a helyi adók

fajlagos mutatója is. Az egy főre jutó helyi adó országos átlaga 2009-ben 56,5 ezer Ft[3] (www.allamkincstar.gov.hu) volt, amelyet Zalaegerszeg (62,8 ezer Ft[3]) mintegy 10%-kal, Zalakaros (185,3 ezer Ft[3]) pedig háromszorosan túlteljesített, ugyanakkor a hátrányos helyzetű Csesztreg az országos átlagnak csupán háromnegyedét (41,7 ezer Ft[3]) érte el. E mutatók is jelzik, hogy a helyi adók Zalakaroson nagyban, míg Zalaegerszegen jóval mérsékeltebben járultak hozzá az önerő biztosításához, ezáltal a forrásszerző képességhez. Legkedvezőtlenebb Csesztreg teljesítése, de miután az önhibájukon kívül hátrányos helyzetű önkormányzatok állami támogatásában (ÖNHIKI) részesült, így a helyi adókból az önerőhöz nem járulhatott hozzá, ami korlátozta a pályázati aktivitását.

A vizsgált települések hazai és uniós támogatásainak megoszlását a 2. táblázat mutatja.

Megnevezés		Zalaegerszeg			Zalakaros			Csesztreg		
		2000	2005	2009	2000	2005	2009	2000	2005	2009
megoszlás (%)										
Felhalmozási bevétel		100	100	100	100	100	100	100	100	100
Ebből:	hazai támog.	4	12	6	13	3	-	-	58	1
	uniós támog.	2	-	32	-	11	23	68	42	55

2. táblázat: A hazai és uniós támogatások alakulása néhány településen

Forrás: Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalakaros Város Önkormányzata, Csesztreg Község Önkormányzata költségvetési beszámolói, 2000; 2005; 2009 (Szerző számítása és szerkesztése).

A 2000 és 2009 közötti időszakban a vizsgált települések a hazai területfejlesztési forrásokból általában kis összegben részesültek, közülük is a céljellegű decentralizált támogatás (CÉDE), a területi kiegyenlítést szolgáló támogatás (TEKI) és a települési önkormányzati szilárd burkolatú belterületi közutak burkolat felújításának támogatása (TEÚT) jelentett fejlesztési forrást. E támogatásokat rendszerint út- és járdaépítésre, kommunális fejlesztésekre és vízkár elhárításra fordították. A CÉDE és a TEKI támogatások a fejlesztés útján történő kiegyenlítő mechanizmus elemeiként működtek, ám kimutatható eredményt nem hoztak, ami pedig különösen fontos lett volna a hátrányos helyzetű Csesztreg számára. A költségvetési támogatások körében a céltámogatások csupán néhány esetben és csak a városok részére jelentettek kisebb léptékű fejlesztési forrást.

Az uniós csatlakozást követően a településfejlesztésben a hazai források szerepe fokozatosan csökkent, sőt 2010-től az ilyen típusú források már nem is szerepelnek a központi költségvetésben. Kiváltásukra az uniós támogatásokkal kerül sor. A hazai és uniós támogatások között bekövetkezett az arányeltolódásokat jól szemlélteti a 2. táblázat. Az uniós támogatások finanszírozási szerepének növekedése Zalakaroson már 2000-től, Zalaegerszegen és Csesztregen pedig csak 2005-öt követően érvényesült. Utóbbiak oka, hogy mindkét településen 2000-ben a felhalmozási forrásstruktúra sajátosan alakult[4]. A hazai támogatások uniós forrásokkal való kiváltása a jövőre nézve főleg a kisebb települések fejlesztési finanszírozásában jelenthet gondot, hiszen az uniós pályázati rendszer a nagy összegű projekteket preferálja, így a városoknak kedvez. Az uniós pályázati

[2] A helyi önkormányzatok működőképességének megőrzését szolgáló kiegészítő támogatás (ÖNHIKI) akkor pályázható, ha a normatív és az elérhető saját források nem biztosítják a kötelező feladatellátást.

[3] Szerző számítása.

[4] Zalaegerszegen a tervezett fejlesztések fedezetét – pályázati kiírás hiányában – nagyrészt a felhalmozási jellegű saját bevételek biztosították az uniós (előcsatlakozási) források helyett, míg Csesztregen – a felhalmozási bevételek több mint 70%-át kitevő – egyetlen uniós finanszírozású projekt valósult meg, ami jelentősen megváltoztatta az adott év forrásösszetételét (*Zalaegerszeg MJV Önkormányzata költségvetési beszámolója, 2000; Csesztreg Község Önkormányzata költségvetési beszámolója, 2000*).

kiírásoknál általában meghatározásra kerül a minimálisan pályázható összeg, ami 5-10 millió Ft. Ez az összeg a kistelepülési önkormányzatok számára – az önerő megteremtésének nehézségei miatt – sokszor elérhetetlen nagyságrendet jelenthet, így a támogatott körből gyakran kimaradnak.

A vizsgált adatok alapján megállapítható, hogy az Európai Unióba történő belépésünk óta az uniós források súlya a településfejlesztés finanszírozásában megnőtt, és egyre inkább meghatározóvá vált. Ennek következtében döntő szerepe lett a forrásszerző képesség alakulásának. Az uniós források 2006-tól az átvett pénzeszközök helyett a felhalmozási támogatások között kerülnek kimutatásra[5] (lásd: 1. táblázat), így az átvett pénzeszközök már csak a gazdálkodó szervek fejlesztési célú pénzeszköz átadását tartalmazzák, amelyekből az önkormányzatok általában közös érdekű fejlesztéseket finanszíroznak. E pénzeszközök forrásnövelő szerepét tekintve a jelentősebb gazdasági bázissal rendelkező települések vannak kedvezőbb helyzetben, így a vizsgált települések közül Zalaegerszeg sorolható ide, míg a többi településen kevés, vagy hiányzik a jól prosperáló vállalkozás.

A felhalmozási források a vizsgálatba bevont települések mindegyikénél kiegészítést igényeltek, amely minden esetben hitellel történt. Kötvénykibocsátásra nem került sor. Tény, hogy e településeken is a külső forrásbevonás szükségessége a központi költségvetésből származó bevételek részét képező normatív hozzájárulások folyamatos csökkenéséből is következett. A normatív hozzájárulások elégtelensége már a 2000-es évek közepén megmutatkozott, amikor a normatívák a feladatok kiadási szükségletének átlagosan 70-75%-át fedezték (Ongjerth, 2006), ami mára csupán 55-65% körüli arányt mutat. Az így kieső pénzeszközök pótlására a saját források szolgáltak. Mindez odavezetett, hogy a pályázati úton történő fejlesztési forrásszerzéshez szükséges önerő megteremtése, valamint a pályázati kiírások hiányában is megvalósítandó fejlesztések fedezetének biztosítása csak külső forrásbevonással volt lehetséges. Pozitívum, hogy a vizsgált települések mindegyike csak a legkedvezőbb kondíciójú hitelkonstrukciókat (pl. hosszú lejáratú, alacsony kamatozású MFB hitelek, fejezet által részben átvállalt tőke- és kamattörlesztések) igyekezett igénybe venni. A 2009 végéig felhalmozott adósságállomány alakulását a 3. táblázat mutatja.

Település, ország	2000.12.31.	2006.12.31.	2009.12.31	2009.12.31.
	Adósságállomány			Egy főre jutó adósságállomány
	millió Ft			ezer Ft/fő
Zalaegerszeg	176	2 202	2 662	43,1
Zalakaros	53	105	96	53,8
Csesztreg	-	18	30	36,8
Magyarország	-	-	-	89,2

3. táblázat: Az adósságállomány alakulása Forrás: Zalaegerszeg MJV, Zalakaros Város, Csesztreg Község Önkormányzata hitelnyilvántartásai, 2000, 2006, 2009; http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp; www.allamkincstar.gov.hu (A szerző számítása és szerkesztése)

[5] A 319/2005. (XII.26.) Korm. rend. az átvett pénzeszközök tagolását megváltoztatta olyan módon, hogy az államháztartáson belülről átvett pénzeszköz fogalma helyett támogatás-értékű pénzeszközátvételt használ (elkülönítve működési és felhalmozási célra), míg az államháztartáson kívülről származó pénzeszközök továbbra is átvettnek minősülnek (működési és felhalmozási célra elkülönítve).

2009 végén valamennyi vizsgált település rendelkezett hitelállománnyal. Közülük 2000-hez képest legnagyobb – mintegy 15-szörös – növekedés Zalaegerszegen következett be, míg Zalakaroson és Csesztregen kétszeres sem volt a növekedés. E településeken a megfontolt idegen forrásbevonást igazolja, hogy a hitelállományuk 2009. évi részaránya az összes (hitel nélküli) bevételi teljesítésük 6-12 %-a között volt (lásd: 1. és 3. táblázat). Országos összevetésben vizsgálva 2009 közepén egy megyeszékhely város átlagosan 10 milliárd Ft adósságot halmozott fel (MTI-BAMA, 2009), ehhez képest 2009 végén a zalaegerszegi hitelállomány (2,7 milliárd Ft) alig haladta meg az országos átlagérték egynegyedét. (Az óvatos külső forrásbevonás eredményeképpen 2010 végére Zalaegerszeg a megyei jogú városok rangsorában a legkisebb adóssággal rendelkezők közé tartozott (www.progresszivintezet.hu)). A kisvárosok országos átlag adósságállományát (1 milliárd Ft) 2009-ben Zalakaros megközelítette (0,96 milliárd Ft), Csesztreg adósságállománya pedig a községek átlagának (20 millió Ft) másfélszeresét tette ki. Míg Csesztregen az önrész finanszírozása, addig Zalakaroson a tervezett fejlesztések korábbi megvalósítása érdekében kedvező hitelfelvételi kondíciók mellett történt a külső forrásbevonás. A Magyar Államkincstár összesítő adatai alapján az önkormányzati szektor egészének egy főre jutó adósságállománya 2009-ben 89,2 ezer Ft, ami 40-60%-kal haladta meg a vizsgált települések ezen mutatójának értékét.

A teljesített bevételekhez viszonyított hitelarányok és a hitelállomány fajlagos mutatói alapján, megállapítható, hogy egyik település sem adósodott el az önkormányzati szféra egyre több települését érintő aggasztó méretű hitelállományához képest.

A felhalmozási kiadások eltérései

Az egyes települések felhalmozási képessége közötti különbség jól érzékeltethető egy hosszabb időszak (1996-2009) egy főre jutó felhalmozási kiadásai alapján, amelyet az 1. ábra mutat.

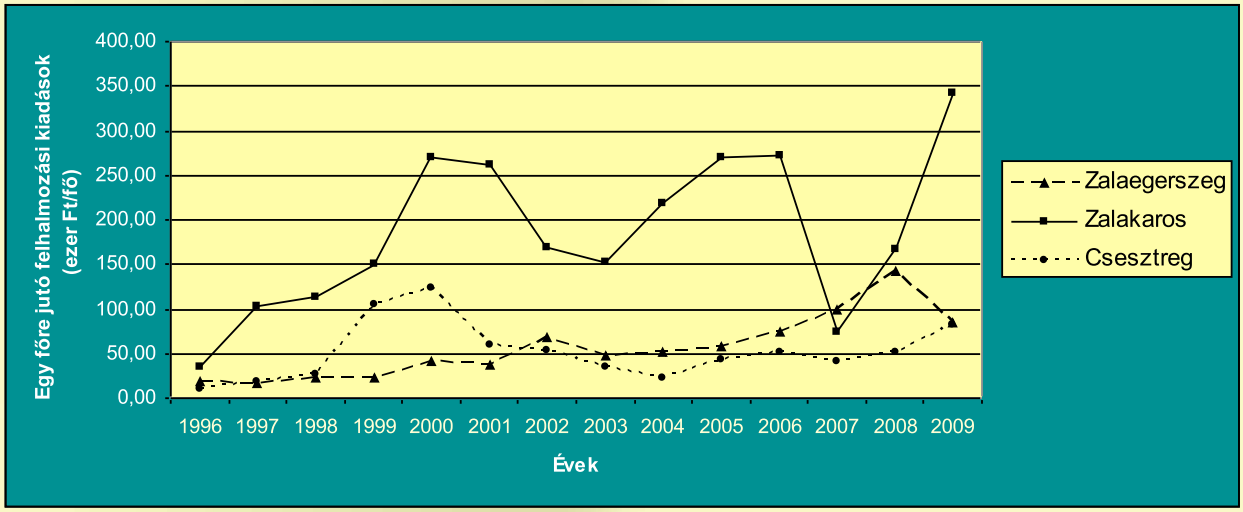

1. ábra: Az egy főre jutó felhalmozási kiadások alakulása néhány településen, 1996-2009
Forrás: Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalakaros Város Önkormányzata, Csesztreg Község Önkormányzata költségvetési beszámolói, 1996-2009; http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp
Szerző számítása és szerkesztése.

A grafikon jól szemlélteti, hogy a legrosszabb fejlesztési kondíciókkal az egy főre jutó átlagos felhalmozási kiadás alapján (51,9 ezer Ft) az ÖNHIKI-s Csesztreg rendelkezett, de ezen érték alakulását nagyban befolyásolta az 1999-2000-es években elnyert egyszeri nagyobb összegű uniós projekthez kapcsolódó kiadás, így a kedvezőtlen fejlesztési kondíció – az odatelepült néhány termelő vállalkozás ellenére is – e kistelepülésre folyamatosan érvényes. Összehasonlításképpen megvizsgáltam egy termelőüzemekkel nem rendelkező kistelepülés (Zalacséb) felhalmozási kiadásainak alakulását a 2000-2009 közötti évekre vonatkozóan. A település átlagos fajlagos felhalmozási kiadása alig haladja meg a 15 ezer Ft-ot, ami a kistelepülések országos átlagának (36,3 ezer Ft) (www.allamkincstar.gov.hu) 40%-át jelenti, tehát gazdasági háttér hiányában még a hátrányos helyzetű Csesztregnél is rosszabb kondíciókkal bír e település. Vélelmezem, hogy a munkalehetőség kedvezőtlensége, az alacsony ellátási és jövedelmi színvonal tovább „stabilizálja" a hátrányos helyzetet. Az előzőek következményeként a rendszerváltás után két évtizeddel e kistelepülések lakosságának életszínvonala a városiakéhoz képest a felére csökkent, amiben nagy szerepe van a mezőgazdaság leépülésének. Példaképpen, 1990-re a mezőgazdaságból élők, illetve a földjükből számottevő kiegészítő jövedelemmel rendelkezők aránya már csak 10-10% körül mozgott (Kopátsy, 2010).

Zalaegerszegen az átlagos fajlagos felhalmozási kiadás (56,1 ezer Ft) az 1996-2009. évek költségvetési adatai alapján közepes fejlesztési pozíciónak tekinthető, míg ugyanezen időszakra Zalakaros azonos mutatója (185,5 ezer Ft) messze kiemelkedő felhalmozási pozíciót mutat, amit alapvetően a gyógyvízkincs-adottsága tett lehetővé. Az elemzések alapján a fajlagos felhalmozási kiadás nagysága jól tükrözi a vizsgált települések eltérő adottságait és a sajátosságait, azaz a hátrányos helyzetet (Csesztreg), a relatíve kedvező forrásszerző képességet (Zalaegerszeg) és az idegenforgalmi adottságok jó kamatoztatását az uniós források elérése érdekében (Zalakaros).

Vizsgálataim alapján az önként vállalt feladatok 2-18% közötti kiadási részaránya (lásd: 1.táblázat) egyik településen sem befolyásolta érdemben kedvezőtlenül a fejlesztések megvalósítását.

A vizsgált települések költségvetési bevételi struktúráját elemezve megállapítható, hogy 2000 és 2009 között a felhalmozás aránya a megyeszékhely város esetében a legkiegyensúlyozottabb, amit a pályázatokhoz szükséges saját forrás előteremtése, illetve a nagyobb hitelképesség tett lehetővé. Minél kisebb a település, a bevételek annál kevesebb hányadát tudják az önkormányzatok településfejlesztésre fordítani. A vizsgált időszakban a felhalmozási bevételek alakulását a saját bevétel, ezen belül is a telek- és egyéb ingatlan értékesítés bevétele, valamint a pályázati lehetőségek kihasználása befolyásolta leginkább. Utóbbiak szerepe azért is jelentős, mert esetenként szinte egyetlen esély a fejlesztési célok megvalósítására.

Összegzés

A különböző méretnagyságú és funkciójú Zala megyei települések önkormányzatainak fejlesztési forrásain belül 2000 és 2009 között visszaszorultak a saját bevételek, és a települések méretétől (lélekszámától), valamint adottságaik kihasználásától függően megnőtt a költségvetési támogatások, majd később a hazai, ezt követően pedig az uniós pályázati források aránya. E folyamat eredményeképpen napjainkban a kistelepülések fejlesztésének forrását jórészt a költségvetési támogatások, a nagyobb településeknél pedig az uniós források teszik ki. Míg az 1990-es évek végén a települések fejlesztési pozíciójában az állami támogatások nagysága volt a meghatározó, addig mára az adott település forrásszerző képessége vált döntővé, amiben a városok, illetve az adottságaikat (pl. idegenforgalmi vonzerő) jól kamatoztató települések vannak

előnyben. Ezzel szemben az elmaradott, valamilyen szempontból hátrányos helyzetűnek minősülő települések fejlesztési, illetve felzárkózási lehetőségei jelentősen beszűkültek, ami beláthatatlan gazdasági, társadalmi következményekkel járhat. E finanszírozási feszültségek csökkentését segítheti a központi és a különböző területi (települési) szintek közötti feladat- és finanszírozás-megosztás átalakítása, így a kistelepülések (települések) feladatainak igazítása azok funkcióihoz, támogatásaihoz. Ezáltal lehetne esély az uniós forrásszerzés érdekében a települések összefogására is, de a kistelepülések vonatkozásában javulást hozhat az uniós pályázati és támogatási rendszer megváltoztatása.

Irodalom

Ongjerth R. 2006: Településfejlesztés. In: Szigeti E. (szerk.): Terület- és településfejlesztési ismeretek: tananyag a köztisztviselők továbbképzéséhez. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet. pp. 99-159.

Rechnitzer J. 2007: A településfejlesztés tartalma és működési rendszere: Kutatásösszegző tanulmány. In: Rechnitzer J. (szerk.): Település és fejlesztés: A közszolgáltatások hatékonyságának növelése a településfejlesztésben. Budapest, KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság, (Közigazgatási olvasmányok) pp. 13-35. ISBN 9789639395435

Kopátsy S. 2010: A Népiek – Erdei Ferenc emlékére. In: Varga Gy. (szerk.). Erdei Ferenc emlékezete. (Válogatott írások, tanulmányok és visszaemlékezések), Szeged, Bába Kiadó, pp. 169-178. ISBN 978 963 319 019 7

MTI-BAMA 2009: Csődhelyzethez vezethet az önkormányzatok adóssága. http://www.vg.hu/gazdasag/vg_online/gazdasag_-_belfold/090530_csod_275259

http://www.allamkincstar.gov.hu

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata költségvetési beszámolói (2000; 2006; 2009)

Zalakaros Város Önkormányzata költségvetési beszámolói (2000; 2006; 2009)

Csesztreg Község Önkormányzata költségvetési beszámolói (2000; 2006; 2009)

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata hitelnyilvántartásai (2000; 2006; 2009)

Zalakaros Város Önkormányzata hitelnyilvántartásai (2000; 2006; 2009)

Csesztreg Község Önkormányzata hitelnyilvántartásai (2000; 2006; 2009)

http://www.progresszivintezet.hu

1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/index.jsp

319/2005. (XII.26.) Korm. rendelet Az államháztartás szervezetei beszámolási és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 249/2000. (XII. 24.) Korm. rendelet, valamint a kincstári elszámolások beszámolási és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 240/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet módosításáról

Lakotár Katalin

Magyarország mentális térképek a határainkon túlról

A kognitív térképezés – a térbeli tájékozódás fejlődése

A mentális/kognitív térképek a világ megismerésének, abban való tájékozódásnak tudati közei. A földrajzi tér egyéni értelmezése, tudati leképeződése, rögzítése a számos egyéni elemet hordozó kognitív térkép (Tolman, E. C. 1948). A kognitív térképezés egy aktív, több szakaszon átmenő folyamat, alapvetően modellalkotás: tudatunkban egyfajta sémát alkotunk térbeli környezetünkről (Downs, R., Stea, D. 1973, 1977). A tér észlelése szelektált információk felvételén keresztül történik, majd azok a belső tájékozódási rendszerünk részeivé válnak, miközben szubjektív tartalom, egyéni jelentés kapcsolódik hozzájuk. E folyamat során egyre jobban elszemélyesedik a tér, fokozatosan felépítjük a kognitív térképet, újrateremtjük fejünkben a térbeli világot.

A kognitív térképek folyamatosan alakulnak, változnak, ahogy az objektív térről változnak az egyén tapasztalatai, információi, a világhoz való viszonyulása. Az aktívan működő, kölcsönhatásokon alapuló modellalkotáshoz az információk többféle forrásból származhatnak: a térbeli világ saját megtapasztalása, iskolában szerzett ismeretek, önműveléssel szerzettek, tömegkommunikáció nyújtotta információk, más emberek tapasztalatai (Mészáros R., 2001).

Napjainkban határokon átívelő, új térdimenziókban mozgunk (Haubrich, H. 1996, Batty, M. 1997), az információs rendszerek bármely helyen, időpontban képesek bennünket összekötni a Föld bármely pontjával. Ez az emberektől különböző terekben, térnagyságokban, rétegződésekben való gondolkodást kíván, pl. országhoz, kontinenshez, régióhoz való tartozás tudatosulását. Ezek a térbeli szintek a földrajzi megismerés színterei is, ezekhez földrajzi, térképi, topográfiai ismeretek tartoznak, amelyeket elsősorban a földrajztanítás alakít ki.

A magyarországi kognitív/mentális térkép vizsgálatok a ’90es években indultak. Az általános és középiskolai tanulók (Tímár J. 1994, Gálné Horváth I. 1978, Gál V. 2006) és az egyetemisták valamint felnőttek körében végzett mentális térkép vizsgálatok többsége hazai környezetre vonatkozott (Cséfalvay Z. 1994, Kiss J., Bajmócy P. 1996, Mester T. 2005, Trócsányi A., Stefán K. 2009). Az európai környezetben való egyéni „tájékozódás” megismerését is több vizsgálat (Bajmócy P., Csíkos Cs. 1997, Michalkó G. 1998, Farsang A., Jóri J. 1999, Makádi M. 2003) tűzte ki célul.

Milyen tartalmi elemek alkotják a 14-16 éves tanulók hazánkról és közvetlen környezetünkről alkotott kognitív térképeit, mely forrásokra utalnak azok? – ezen kérdésekre is irányultak felmérések (Lakotár K. 2004, 2005, 2010), amelyek hazai és határon túli magyar tanulók körében készültek.

A határon túli tanulók Magyarország-képe

Hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása felvetette azt a kérdést, vajon milyen kognitív képpel rendelkeznek a 14-16 éves tanulóink, a leendő uniós polgárok, szomszédos országainkról? Milyen információ források fedezhetők fel országképeiken? – ezekre a kérdésekre tárta fel a választ a hazai tizenévesek körében végzett kutatás (Lakotár K. 2009).

Napjainkra már szomszédaink többsége európai uniós tag, így adódott a gondolat: fordítsuk meg a vizsgálat irányát! Vajon milyen Magyarország-kép él a határainkon túl, azok közelében élő magyar tanulókban? Milyen tartalmi elemek alkotják azt, mi a forrásuk, mutatnak-e kapcsolatot a hazai történésekkel, azaz beépül-e a tanulók országképébe, ahogy az a szakirodalomból (Holahan, C. J.

1998) ismeretes, az aktuális Magyarország?

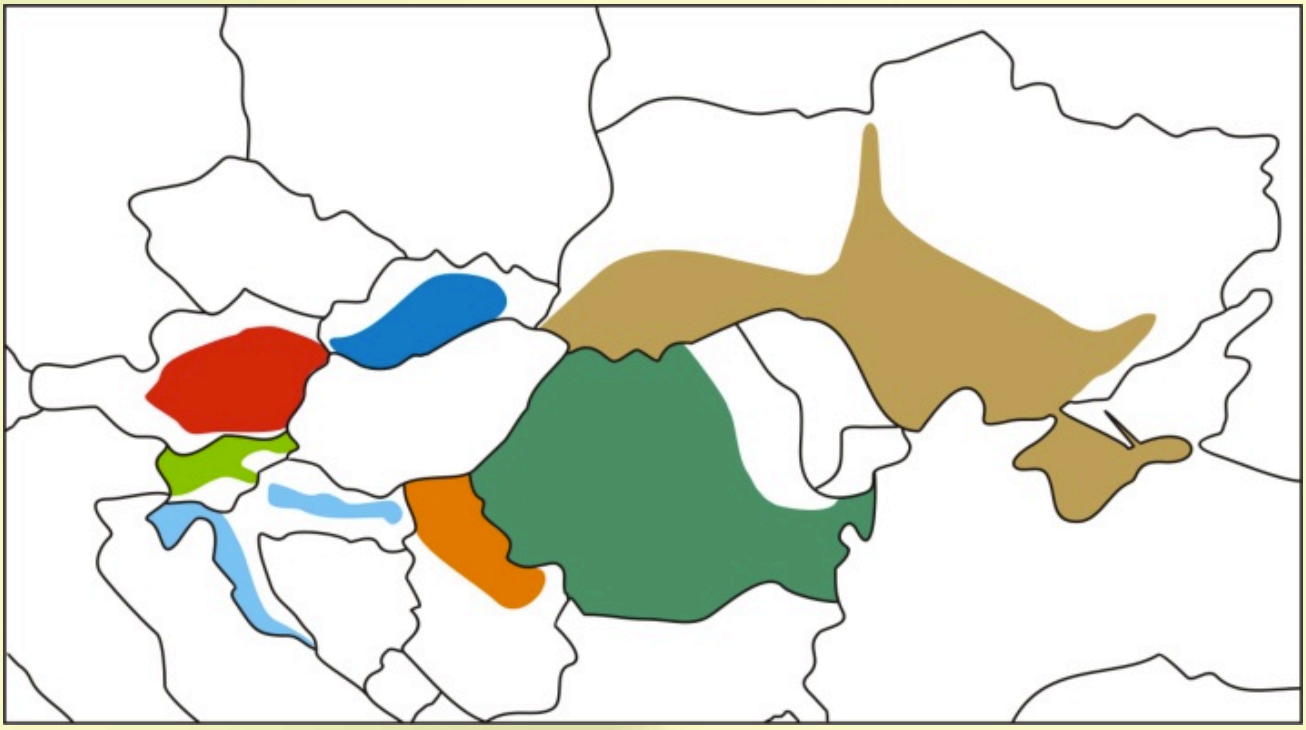

1. ábra: A 14-16 éves magyarországi tanulók szomszédos országainkról alkotott mentális térképe az általuk használt földrajzi nevek alapján (szerk. Lakotár K.)

Napjainkra már szomszédaink többsége európai uniós tag, így adódott a gondolat: fordítsuk meg a vizsgálat irányát! Vajon milyen Magyarország-kép él a határainkon túl, azok közelében élő magyar tanulókban? Milyen tartalmi elemek alkotják azt, mi a forrásuk, mutatnak-e kapcsolatot a hazai történésekkel, azaz beépül-e a tanulók országképébe, ahogy az a szakirodalomból (HOLAHAN, C. J. 1998) ismeretes, az aktuális Magyarország?

A vizsgálat (LAKOTÁR K. 2010) célja az volt, hogy valamennyi szomszédos országból gyűjt-sünk mintát, ez azonban teljes mértékben nem valósult meg; a felmérés helyszínei Érsekújvár, Marosvásárhely, Zenta, Lendva, Csáktornya. Az utóbbi kivételével magyar nyelvű vagy két tannyelvű általános és középiskolákban került sor a kérdőív kitöltésére. A horvátországi tanulók angol nyelven kérték és töltötték ki azt, csak néhányan válaszoltak magyarul és horvátul vegyesen.

A felméréskor a tanulók ugyanazt a kérdőívet kapták, mint a korábban a hazai tanulók (LAKOTÁR K. 2004, 2005). Eltérés csupán a rajzos feladatnál volt, a válaszadók itt a következő utasítást olvasták: Rajzold le Magyarország kontúrtérképét és jelöld azon a közös határszakaszt! Ezt a feladatot szinte valamennyien megoldották, kisebb-nagyobb eltérések előfordultak, de ezekkel együtt is az objektív téri helyzetet tükrözték.

A határainkon túl megkérdezett összes tanuló válaszai alapján a Magyarország kép meghatározó eleme Budapest és nevezetességei (20 %), a Balaton (12 %), jelentős arányú az ételek részesedése. A haza, a nyelv (anyanyelv) önálló képelem a történelmi múlttal együtt. Látható, hogy a földrajzi helyek dominálnak (2. ábra), ezekhez saját tapasztalattal, élménnyel kapcsolódnak a tanulók. Ezt támasztja alá a Mely, házáddal szomszédos országokban jártál? kérdésre adott válaszok eredménye is (1. táblázat).

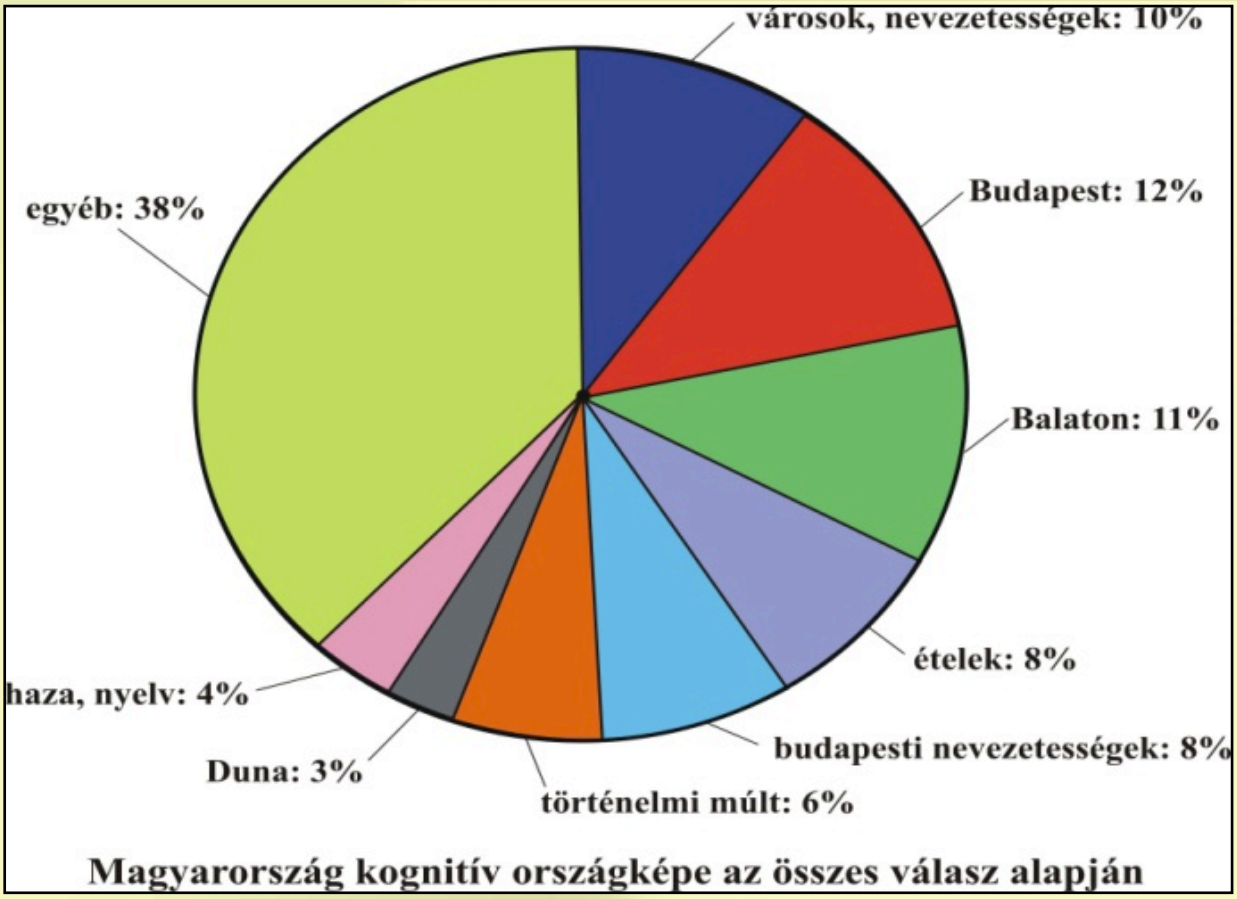

2. ábra: Magyarország kognitív országképe az összes válasz alapján

Szlovákia	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia
93	91	95	96	92
turizmus vásárlás rokonok	turizmus rokonok	verseny vásárlás rokonok	vásárlás turizmus rokonok	turizmus vásárlás színház

1. táblázat: Magyarországon járt tanulók %-os aránya, úticéljaik

Kognitív országképek több szemszögből

Országonként vizsgálva a kognitív képeket az azonosságok mellett lényeges különbségeket is tapasztalunk. A **szlovákiai** tanulók Magyarország kognitív országképének közel felét a Balaton (10%), Budapest (22%) és más városok, nevezetességeik (15%) alkotják. Ezek forrása személyes élmény, iskolai és családi kirándulás, néhány tanulónál baráti látogatás. Jelentős arányt képvisel a paprika, ami sztereotíp vonásként értékelhető. Az országképben önálló elem a történelmi múlt, ami a szlovéniai vagy a horvátországi tanulóknál nem fogalmazódik meg ilyen markánsan. A kognitív kép közel harmadát alkotó egyéb kategória kifejezései változatosak: sínház, Petőfi, haza, nyelv, Duna, rossz politika, Csodák palotája, pulikutya, parlagfű, József Attila, Turulmadár, mangalica, borhegyek, FIDESZ, MSZP, Gyurcsány, Orbán.

Az **erdélyi** magyar tanulók országképét is a Balaton, Budapest és nevezetességei valamint más városok és turista látványosságaik (32%) határozzák meg. Magas arányú a haza, a nyelv (7%) megjelölése, valamint a történelmi múlthoz (7 %) kapcsolódó kifejezések. A földrajzi nevek közül kiemelkedik a Duna. Az egyéb kategória tartalma és eredete sokszínű, átlagos és elgondolkodtató kifejezések egyaránt szerepelnek benne: ételek, zászló, himnusz, jobb körülmények, rokonok, békesség, kettős állampolgárság, egyetemek, Petőfi, Egri csillagok, régi Magyarország, Fradi, Orbán, Gyurcsány, Edda, ridegség, hamis felsőbbrendűségi érzet. A politika a tanulók világába is beépült; az irodalom által leírt, a kognitív képek alkotásában jelentős szerepet játszó aktualitás jelenik itt meg: a felmérés ideje 2010 eleje, amikor Magyarország már erőteljesen készült az országgyűlési választásokra, s a tanulói képek tükrözik ezt.

A **szerbiai**magyar tanulók országképének csupán ötödét alkotják a Balaton, Budapest és más városok nevei és nevezetessége (21 %). A történelmi múlt országképi megjelenése viszont az összes megkérdezett között itt a legmagasabb arányú (9 %), vele azonos mértékű a politika is. Önálló kategóriát alkot a sport és az italok, egy-két válasz alapján talán a zenei fesztiválokhoz kapcsolható ez. Az egyéb kategória kifejezései az országkép közel felét adják, s ezek pl. haza, nyelv, Petőfi, Duna, hungarista, mozi, külföld, Gyurcsány, Orbán, rokonság, jólét, virágfesztivál, vandalizmus, útlevél, gazdasági válság, élményfürdő, sok káromkodás, Kárpátia.

A **horvátországi** magyar diákok országképe hasonló az eddig megismertekhez, jelentősebb eltérés az arányokban sem mutatkozik. A kognitív kép 49%-át Budapest, a Balaton és a városok nevezetességei adják, kis arányú, de önálló csoportot alkotnak az ételek, a nyelv, a történelmi múlt, a földrajzi nevek közül a Duna emelkedik ki. Az egyéb kategóriában viszont megjelennek iskolai elemek is, mint pl. Liszt Ferenc, Bartók és talán még az Európa első földalattija megjegyzés is ide sorolható. További, a Magyarországról alkotott fogalmukat mutatató kifejezések: , olcsó ruha, rossz utak, lovak, Puskás, Rubik kocka, csárdás, nincs tenger, legalizált prostitúció, Forma 1, kedves emberek és a vicces nyelv kifejezés. Ennél a csoportnál hiányoznak a politikus nevek, az aktuális, a napi események nem kapnak kiemelt szerepet.

A **szlovéniai** magyar tanulók egyéni országképei a legegyedibbek, itt a legkevesebb az egy kategóriába sorolható elem. Többeknél is megjelenő azonos földrajzi környezet Budapestre és a Balatonra korlátozódik (29%), ez határozza meg az összesített országképet. Nagyobb része a piac (9%) kifejezésnek van, 4-4 %-os arányt képvisel a nyelv és a sziget fesztivál. Az egyedi térelemek iskolai ismeretre – Pannon-síkság, Kárpát-medence -, saját tapasztalatra utalnak, pl. Sopron, Lenti, Debrecen, Keszthely, Zalaegerszeg. A csupán egy-egy tanulónál megjelenő vonások részben már ismertek más országokban élő társaiktól: Petőfi, erős pista, szegénység, cigány, zsidó, Hungaroring, művészet, Csillag születik, Cvitamin, Orbán, Gyurcsány.

A bemutatott kognitív képekből is látszik, hogy a elsősorban saját tapasztalatok, a média közvetítette aktuális események uralják az éppen érvényes országképet. Ezek változásával változik a kognitív kép is, amint azt egy 2005ben végzett vizsgálat is mutatta (LAKOTÁR K.).

Utazási célok - bővülő országkép elemek

Szlovákia	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia
Magyarország: 60 nyaralás, barátok, szép tájak, tetszik, nincs nyelvi probléma, új látnivaló	Magyarország: 76 rokonok, nem voltam, magyarul beszélnek, szórakozóhelyek, különbözik a hazaitól	Magyarország: 71 közelebb áll a kultúra, saját nyelv, fejlettebb	Olaszország: 71 Róma, sok szépség, jó élet, tenger, városok, vásárlás, nem jártam még	Horvátország: 52 nyaralás, tenger barátok, zene, tetszik
Ukrajna: 55 *szegénység, veszélyes, drága, Csernobil,rosszat hallottam*	*Moldova: 40* *sok román, u.a. mint itthon, semmi érdekes, szenynyezés, szegénység*	*Albánia: 37* *rossz szerb-albán viszony, lelőnek, nem szívesen látják a szerbeket*	*Szerbia: 38* *személyes ok, nincs különös látvány, elég rossz, csúnya, nem érdekes a kultúra*	*Magyarország: 18* *nem vonz, nem tetszik, nem érdekes*

2. táblázat: Szomszédos ország rövidebb tartózkodásra választása - nem választása, %

A tanulói kérdőív kérdéseinek egy csoportja utazási célokra, hosszabbrövidebb ott tartózkodási célokra vonatkozott. A kapott válaszok és indoklásuk újabb országkép elemeket tártak fel közvetett úton. A 2. táblázatból kitűnik, hogy rövidebb tartózkodásra a szlovákiai, romániai és szerbiai magyar tanulók hazánkat részesítik előnyben főleg azért, mert itt nincsenek nyelvi nehézségeik. Magyarországot fejlettebbnek, hazájuktól különbözőnek tartják, emellett még a rokonok, barátok jelentik a vonzerőt. A horvátországi és szlovéniai tanulók viszont a turizmus szempontjából népszerű országokat választják, azok kultúrája, életszínvonala és a tenger fontos számukra. A szegénység, a biztonság hiánya, információk rossz dolgokról célpontként nem vonzók egyetlen csoportnál sem, azonban az egyéni kognitív kép, az elszemélyesedett tér fontos jellemzői. A megjelölt megállapítások a vizsgálat körébe nem tartozó országokról alkotott kognitív képekből is felvillantanak információkat, pl. egymáshoz való viszonyukról.

Magyarország mentális térképek

A tanulói válaszokban szereplő földrajzi nevek lehetőséget adtak a mentális térképek megrajzolására. Ezek megalkotásának módszere egyszerű volt: az egy-egy ország tanulói által leírt összes földrajzi név – város, táj, folyó - bejelölésre került a térképen. Közülük a többször előfordulók vannak kiemelve kék színnel, s az összes által befogott terület /színes folt/ adja a mentális országterület.

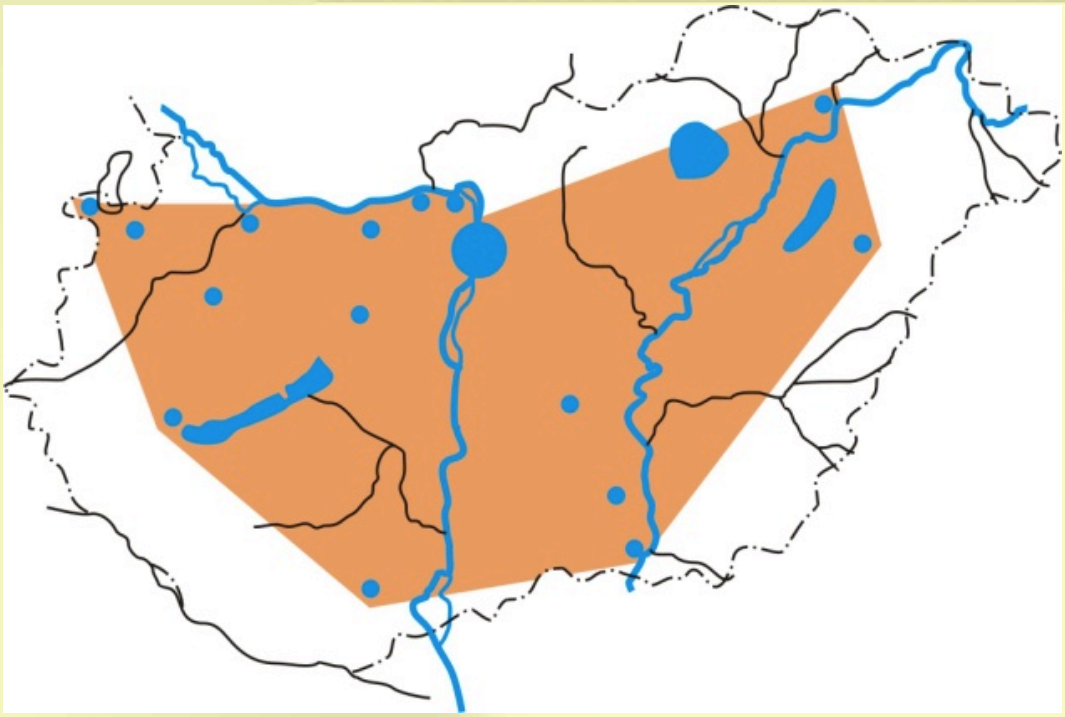

3. ábra: Magyarország mentális térkép szlovákiai tanulók válasza alapján (szerk. Lakotár K.)

A szlovákiai tanulók összesített mentális térképe eléggé követi hazánk alakját, a közös határszakaszon érintkezik a két ország. Téri kiterjedése a szerbiai szakasznál közel kerül a valós határhoz, más részeken attól beljebb végződik. A mentális teret főleg városok, vízrajzi elemek rajzolják ki, valamint tájak, összesen 25 földrajzi objektum.

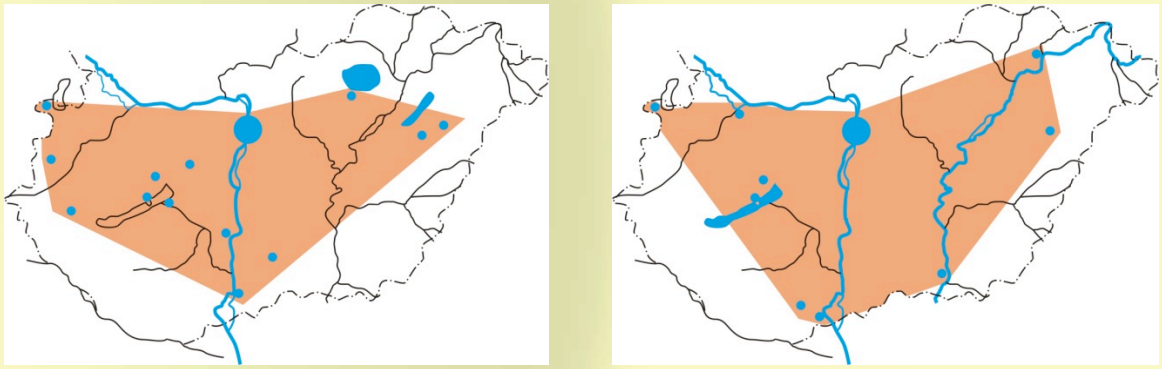

A B

4. ábra: Magyarország mentális térkép romániai (A) és szerbiai (B) tanulók válaszai alapján (szerk. Lakotár K.)

A romániai tanulók mentális térképe (A) az ország alakjától jobban eltér, a határoktól beljebb húzódik. 21 földrajzi név; a városok döntően dunántúliak, Balaton közeliek, a Balatont mégis kevesen jelölték, a tájak közül a Bükk és a Hortobágy itt is gyakori. A közös határmente nem kap szerepet a mentális térképen, ennek ellenére feltehetően része annak. Bizonyára ismerik a megkérdezettek azokat a határátkelőket, nevüket, amelyeken közlekednek, de nem kapcsoló-dik ezekhez különösebb érzelem, élmény, így a Magyarország hívószó nem aktiválja azokat.

A szerbiai tanulók mentális Magyarország térképe (B) csupán 15 földrajzi névre támaszkodik. A szerbiai és a szlovákiai határszakaszon a valós állapothoz nagymértékben közelít a kép, a többi résztől távol húzódik a „mentális határvonal”.

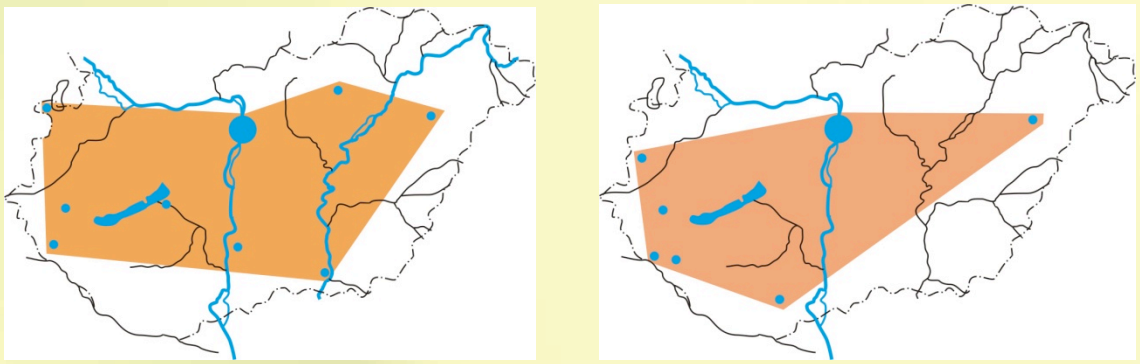

C D

5. ábra: Magyarország mentális térkép szlovéniai (C) és horvátországi (D) tanulók válaszai a-lapján (szerk. Lakotár K.)

A szlovéniai tanulók mentális térképe (C) a valós alakzattól nagymértékben eltér, legjobban a Dunától K-re eső rész hasonlít ahhoz. A már megismert elemek, Duna, Tisza, Balaton, Buda-pest szerepelnek rajta, összesen 18 név rajzolja ki a mentális Magyarország térképet. A Szlo-véniához közel eső Dél-Dunántúl nagy része hiányzik a térképről, magyarázható ez azzal, hogy utazási célként a megkérdezettek a lista első helyeire nem jelölték hazánkat.

A szlovéniai tanulók közül egy alkalmazta a Kárpát-medence és a Pannon-síkság kifejezése-ket, de ezek nem egyedi magyar tájakat jelölnek, így rajzi elemként nem szerepelnek, de természetesen részei a kognitív képnek.

A horvátországi tanulók mentális Magyarország térképe (D) a „legelvontabb”, a valóságostól legjobban eltér alakjában és nagyságában egyaránt. Főleg a dunántúli területre terjed ki, 11 földrajzi név alkotja. Feltűnő, hogy az alföldi részen csak egy város, Debrecen szerepel kie-melten, valamint az is, hogy a szlovéniaiak térképével azonosan határváros is van a térképen, Rédics. A térkép mutatja, hogy a többször megjelölt földrajzi nevek hazájukhoz viszonylag közel találhatók, szinkronban elsődleges úticéljaikkal, a vásárlással, rokonlátogatással (1. táblázat).

A földrajzi neveket, ezek alapján rajzolt mentális térképeket áttekintve tapasztalható, hogy csupán négy földrajzi név szerepel valamennyi ország válaszaiban: Budapest, Debrecen, Du-na, Balaton.

Összegzés

A tanulók változatos tartalmú kognitív képeket hordoznak tudatukban. A határon túli tanulók Magyarország képét vizsgálva igazolódni látszik az a szakirodalomból ismert megállapítás, hogy a kognitív térképeket számos olyan elem építi fel, ami az egyén személyes tapasztalatá-ból származik, s ezek az elsődleges jelentőségűek. Azok a tanulók, akik a jártak hazánkban az első, de jellemzően a további helyekre is saját ismeretből gazdálkodtak. Megfigyelhető volt a médiák hatása, az aktualitások, pl. politikai pártok, politikusok nevei, de előfordultak iskolai ismeretek is, pl. Pannon-síkság.

Az egyes országokban gyűjtött adatok alapján megrajzolt mentális Magyarország térképek

különböző alakzatúak, jobban (Szlovákia) hasonlítanak a valóságos képhez vagy erőteljesen (Horvátország) eltérnek attól, amit befolyásol az is, mennyi objektív ismerettel rendelkeznek a tanulók.

Irodalom

Bajmócy P., Csíkos Cs.1997: Európai országok népszerűsége egyetemi hallgatók körében. Iskolakultúra 6-7.

Batty, M. 1997: Virtual Geography. Futures, Vol. 29, No. 4/5, pp. 337-352.

Cséfalvay Z. 1994: A modern társadalomföldrajz kézikönyve. Ikva Könyvkiadó, Budapest

Downs, R. M., Stea, D. 2005: Térképek az elmében – gondolatok a kognitív térképezésről. In: Letenyei L.: Településkutatás II. pp. 593-614.

Farsang A., Jóri J.1999: Adatok 13-16 éves diákok mentális Európa-képéhez. A földrajz taní-tása 4, Szeged, 10-18. pp.

Gálné Horváth I.1998: A tanulók helyismeretének felmérése Mental Map segítségével. A földrajz tanítása 3-4, Szeged, pp. 23-25.

Gál V. 2006: A középiskolások Dél-Dunántúlról alkotott kognitív térképeinek turisztikai eleme. Fejlesztés és képzés a turizmusban II. Országos Turisztikai Konferencia, 2002. október 12-13.

Haubrich, H. 1996: Identitás, szolidaritás és Európa új földrajza. TEMPUS-JEN Szeminárium, Budapest, ELTE, 1996. szeptember 21-22.

Holahan, C. J. 1998: A környezet megismerése: környezeti kogníció. In: Dúll A., Kovács Z. (szerk.) Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény. Kossuth Egyetemi Kiadó, pp. 46-79.

Kiss J.,Bajmóczy P. 1996:éter, Egyetemi hallgatók mentális térképei Magyarországról, In: TÉT 2-3. pp. 55-68.

Lakotár K. 2004: Bennünk élő szomszédaink – kognitív térképek tartalmi elemi a szomszéd or országokról. Iskolakultúra 11. pp. 109-116.

Lakotár K. 2005: Bennünk élő szomszédainkról ismét - visszatérő vizsgálat eredményei a szomszédos országok kognitív térképeiről. Iskolakultúra 12. pp. 48-54.

Lakotár K. 2009: Gondolatainkban élő országképek. Szombathely.

Lakotár K. 2011:Kognitív országképek földrajzi ismeretei. In: Csapó T., Kocsis Zs., Puskás J., Tóth G., Zentai Z.(szerk.) A Bakonytól Madagaszkárig. Szombathely, pp. 239-249.

Makádi M.. 2003: Térképre vitt képzetek. A földrajz tanítása 4, Szeged, 3-10. pp.

Mester T. 2005: Pécsi városlakók mentális térképei – egy kutatás tapasztalatai. In: N. Kovács T., Böhm G., Mester T.(szerk.): Terek és szövegek. Kijárat Kiadó, Pécs, 71. p.

Michalkó G. 1998: Mentális térképek a turizmus kutatásban. Tér és Társadalom 1-2, Győr, 111-125. pp.

Mészáros R. 2001: A kibertér társadalomföldrajzi megközelítése. Magyar Tudomány, 7, pp. 769-779.

Tímár J. 1994: „Mental map” alkalmazásának lehetőségei a térpályák kutatásában – egy alföldi vizsgálat tapasztalatai. Az „alföldi út” kérdőjelei, Békéscsaba, 312-318. pp.

Tolman, E: C. 1948: Cognitive maps in rats and men. http://psychclassics.yorku.ca/Tolman/Maps/maps.htm

Trócsányi A.- Stefán K. 2009: A pécsi fiatalok városképe és reprezentációja mentális térképek alapján. In: Tóth J., M. Császár Zs., Hasanovic-Kolutácz A. (szerk.): Társadalomföldrajzi ku-tatások makro-mezo és mikrotérségekben, PTE TTK FDI, IDResearch Kft/Publikon Kiadó, Pécs, pp. 127-138.

JÁTÉKOS EDIT

A határforgalom alakulása a délszláv válság óta az egykori jugoszláv-magyar határ térségében

Bevezetés

Az egykori Jugoszlávia és Magyarország közötti turisztikai kapcsolatok alakulásában az 1960-as évek elején elkezdődött jelentős növekedés elsősorban a politikai légkör enyhülésére, a vízumkényszer eltörlésére és az életszínvonal emelkedésére vezethető vissza. Az idegenforgalmi kapcsolatokban a magyarországi hiánygazdálkodással összefüggésben meghatározó szerepet játszott a kishatárforgalomban a bevásárlóturizmus is, a barát- és rokonlátogatások mellett. Az 1980-as években a magyar turisták által leglátogatottabb tagköztársaság Horvátország volt. Az 1990-es években elkezdődött dezintegrációs folyamatok a turisztikai kapcsolatok megváltozását eredményezte.

Magyar turistaérkezések száma a turisztikai létesítményekben az 1980-as évek végétől

A turizmus forgalmáról átfogó képet kaphatunk a szálláshely statisztikai adatok elemzésével. Értékeléskor minden esetben a legkorábbi rendelkezésre álló adatokat használtam fel.

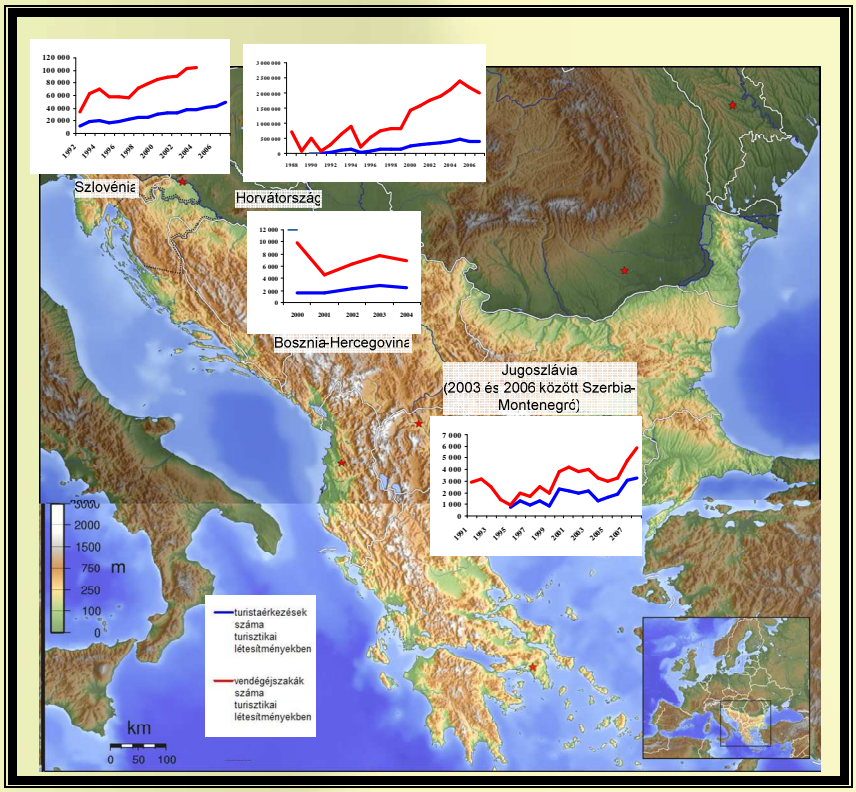

1. ábra: Magyar vendégérkezések és vendégéjszakák számának alakulása idegenforgalmi szálláshelyeken
Forrás: WTO/UNWTO és a nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján saját szerkesztés

Bosznia-Hercegovinában 2004-ben a turisztikai szálláshelyeken regisztrált magyar turistaérkezések száma 1,3%-os részesedést jelent az összes turistaérkezések számából. 2000 és 2004 között 53%-kal növekedett a magyar turisták érkezésének száma turisztikai szálláshelyeken (1. ábra). 2009 első öt hónapjában a Bosnyák-Horvát Föderációban turisztikai létesítményekben 1732 magyar vendégérkezést regisztráltak, amely az összforgalom 1,5%-a. 2009. január-május közötti időszakban a közép-kelet-európai[1] térségből Magyarország volt a legfontosabb küldő piac a Bosnyák-Horvát Föderáció számára. Horvátországban 1990-ben a turisztikai szálláshelyeken regisztrált magyar turistaérkezések száma az összes turistaforgalom 0,8%-át, 2007-ben 3,4%-át jelentette. 1990 és 1991 között 99%-kal, 1994 és 1995 között is jelentős mértékben visszaesett a magyar vendégérkezések száma Horvátországban a függetlenség kikiáltását követő háború, illetve az 1995-ös bosznia- hercegovinai és horvátországi harcok következtében. 1998 és 1999 között 2%-kal növekedett a magyar vendégérkezések száma. (1. ábra). A NATO júniusban befejezte bombázását és ez szerepet játszott a magyar turistaérkezések számának bővülésében. 2009 január-július között a magyar vendégérkezések száma 95572 volt.

Jugoszláviában[2] 1989-ben 57900, Szerbia-Montenegróban 2006-ban 12000 magyar turistaérkezést rögzítettek a turisztikai szálláshelyeken, amely az összes turistaforgalom 5%-át jelentette 1989-ben és mindössze 3%-át 2006-ban. 1990 és 1993 között folyamatosan, 1994 és 1995 között, 1998 és 1999 között is jelentős mértékben csökkent a magyar vendégérkezések száma Jugoszláviában az egyes tagállamok függetlenségének kikiáltását követő harcok, illetve a koszovói események következményeként (1. ábra).

Macedóniában 1995-ben a regisztrált magyar vendégérkezések száma turisztikai szálláshelyeken az összes turistaforgalom 0,5%-át jelentette 1995-ben, 1%-át 2007-ben. 1998 és 1999 között 36%-kal, 2000 és 2001 között 10%-kal csökkent a magyar turistaérkezések száma az idegenforgalmi szálláshelyeken a koszovói krízis, illetve az albán-macedón fegyveres összecsapások következményeként.

Montenegróban 2001-ben 1875, 2007-ben 29215 magyar turistaérkezést regisztráltak az idegenforgalmi szálláshelyeken, amely az összes turistaforgalom 2%-át jelentette 2001-ben és 2007-ben (1. ábra). Szlovéniában 1992-ben a turisztikai szálláshelyeken a magyar turistaérkezések száma az összes turistaforgalom 2%-át jelentette 1992-ben és 3%-át 2007-ben. 1994 és 1995 között 11%-kal, 1998 és 1999 között mindössze 1%-kal csökkent a magyar turistaérkezések száma az idegenforgalmi szálláshelyeken (1. ábra). 2009 első tizenegy hónapjában 47434 magyar vendégérkezést regisztráltak turisztikai létesítményekben.

Az 1. táblázatban azt számoltam ki, hogy a kiutazó magyarok számában hány százalékkal részesedett az évek folyamán az egyes országok szálláshelyein regisztrált vendégérkezések száma. Mivel a kiutazó turizmus mérésére nem állnak rendelkezésre adatok, ezért végeztem el ezt a számítást.

Az 1. táblázat adatait értékelve megállapítható, hogy 2007-ben a kiutazások számában a vizsgált országokban regisztrált magyar vendégérkezések számának a legnagyobb részesedése Horvátországnak volt, amelyet Szlovénia követett. Horvátország esetében 1994 és 1995 között 0,64, 1998 és 1999 között 0,21 százalékpontos csökkenés, Jugoszláviában1990 és 1991 között 0,15, 1998 és 1999 között 0,04 százalékpontos csökkenés figyelhető meg a délszláv válság hatásaival összefüggésben.

[1]Az UNWTO ezt a területi kategóriát használja: Central/Eastern Europe.

[2]Szerbia és Montenegró adatait együtt tartalmazza 2006-ig.

	Bosznia – Hercegovina	Horvátország	Jugoszlávia, 2003 és 2006 között Szerbia és Montenegró	Szlovénia	Macedónia	Montenegró
1988	n. a.	n. a.	0,55	n. a	n. a.	n. a.
1989	n. a.	n. a.	0,40	n. a	n. a.	n. a.
1990	n. a.	n. a.	0,21	n. a	n. a.	n. a.
1991	n. a.	0,05	0,06	n. a	n. a.	n. a.
1992	n. a.	0,34	0,03	0,09	n. a.	n. a.
1993	n. a.	0,75	0,02	0,15	n. a.	n. a.
1994	n. a.	0,90	0,03	0,14	n. a.	n. a.
1995	n. a.	0,26	0,03	0,14	0,01	n. a.
1996	n. a.	0,70	0,06	0,16	0,01	n. a.
1997	n. a.	1,04	0,07	0,19	0,01	n. a.
1998	n. a.	1,12	0,06	0,21	0,01	n. a.
1999	n. a.	1,33	0,02	0,24	0,01	n. a.
2000	0,01	2,26	0,04	0,27	0,02	n. a.
2001	0,01	2,51	0,09	0,29	0,02	0,02
2002	0,02	2,45	0,11	0,25	0,02	0,02
2003	0,02	2,49	0,10	0,26	0,02	0,03
2004	0,01	2,30	0,08	0,22	0,01	0,03
2005	n. a.	2,43	0,06	0,23	0,01	0,03
2006	n. a.	2,29	0,08	0,24	0,01	0,05
2007	n. a.	2,06	-	0,27	0,02	0,16

1. táblázat: A külföldre utazó magyar turisták részesedése az idegenforgalmi szálláshelyeken regisztrált vendégérkezések számából (százalékban)Forrás: WTO/UNWTO, Magyar Turizmus Zrt. és a nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján saját számítás (n. a. = nincs adat).

Magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák számának alakulása idegenforgalmi szálláshelyeken

Bosznia-Hercegovinában turisztikai szálláshelyeken a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma 2004-ben 1,5%-os részesedést jelent az összes vendégéjszakák számából. Bosznia-Hercegovina számára a közép-kelet-európai térségből a második legfontosabb turisztikai partnere Magyarország volt Lengyelország után. 2000 és 2001 között

364%-kal csökkent a magyar turisták által a eltöltött vendégéjszakák száma, amely az ország általános belpolitikai helyzete idézett elő (1. ábra). 2009. január-május közötti időszakban a magyar turisták 3803 vendégéjszakát töltöttek el idegenforgalmi szálláshelyeken a Bosnyák- Horvát Föderációban. Közép-Kelet-Európa térségéből érkező turisták közül a magyar vendégek töltötték el a legtöbb vendégéjszakát a Bosnyák-Horvát Föderációban. Horvátországban a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma az összes vendégéjszakák 1,2%-át jelentette 1988-ban, 4%-át 2007-ben. 1990 és 1991 között 89%-kal, 1994 és 1995 között is jelentősen visszaesett, míg 1998 és 1999 között 1%-kal növekedett a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma (1. ábra). 2009 első hét hónapjában a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma 562472 volt.

Jugoszláviában[2] a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma 1988-ban 95700, Szerbia-Montenegróban 2006-ban 25000 volt, amely az összes vendégéjszakák 2%-át jelentette 1988-ban és 2006-ban. 1991 és 1993 között folyamatosan, 1994 és 1995 között 55%-kal, 1998 és 1999 között

69%-kal csökkent a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma az elhúzódó délszláv válság következtében (1. ábra).

Macedóniában a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma az összes vendégéjszakák 0,5%-át jelentette 1991-ben, 1%-át 2007-ben. 1994 és 1995 között 31%-kal, 1998 és 1999 között 22%-kal csökkent a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma a bosznia-hercegovinai és horvátországi hadi események, illetve a koszovói fegyveres konfliktus hatásának eredményeképpen..

Montenegróban a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma az összes vendégéjszakák 1,6%-át jelentette 2001-ben, 3%-át 2007-ben (1. ábra). Szlovéniában a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma az összes vendégéjszakák 1,7%-át jelentette 1992-ben, 2,7%-át 2007-ben. 1994 és 1995 között 17%-kal, 1998 és 1999 között 3%-kal csökkent a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák száma a bosznia- hercegovinai és horvátországi harcok, illetve a koszovói krízis következményeként (1. ábra). 2009. január-november közötti időszakban a magyar turisták 125769 vendégéjszakát töltöttek el Szlovéniában.

	Bosznia – Hercegovina	Horvátország	Jugoszlávia, 2003 és 2006 között Szerbia és Montenegró	Szlovénia	Macedónia	Montenegró
1988	n .a.	1,20	0,18	n. a.	n. a.	n. a.
1989	n. a.	0,14	0,26	n. a.	n. a.	n. a.
1990	n. a.	1,13	0,14	n. a.	n. a.	n. a.
1991	n. a.	0,95	1,55	n. a.	0,50	n. a.
1992	n. a.	3,79	1,76	1,78	0,83	n. a.
1993	n. a.	6,41	3,59	3,37	0,69	n. a.
1994	n. a.	5,79	6,19	2,95	0,41	n. a.
1995	n. a.	2,55	2,23	2,39	0,35	n. a.
1996	n. a.	3,16	1,33	2,28	0,72	n. a.
1997	n. a.	3,07	2,01	1,83	0,64	n. a.
1998	n. a.	3,10	1,60	2,33	0,70	n. a.
1999	n. a.	3,81	0,99	2,90	0,42	n. a.
2000	2,55	4,16	1,50	2,53	0,78	n. a.
2001	1,40	4,05	2,04	2,36	1,95	1,60
2002	1,63	4,36	2,10	2,26	1,39	1,28
2003	1,84	4,61	2,48	2,46	1,16	2,68
2004	1,50	4,92	2,21	2,41	0,89	2,34
2005	n. a.	5,23	2,12	2,59	0,67	2,30
2006	n. a.	4,67	2,46	2,64	0,73	2,12
2007	n. a.	4,00	-	2,76	0,92	3,11

2. táblázat: Magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák számának részesedése a külföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák számából (százalék). Forrás: WTO/UNWTO és a nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján saját számítás (n.a. = nincs adat)

A magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák számának a legnagyobb részesedése a külföldi turisták által eltöltött vendégéjszakák számából 2007-ben Horvátországban és Montenegróban volt Az 1990-es évek elején kirobbant polgárháborús eseménysorozat hatásai az alábbiak szerint befolyásolták a magyar turisták által eltöltött vendégéjszakák számának részesedését az összes vendégéjszakák számából:

- Horvátországban 1990 és 1991 között 0,18 százalékponttal, 1994 és 1995 között 3,24 százalékponttal,
- Jugoszláviában 1990 és 1991 között 5,34 százalékponttal, 1998 és 1999 között 0,61 százalékponttal,
- Szlovéniában 1994 és 1995 között 0,56 százalékponttal, 1995 és 1996 között 0,11 százalékponttal,
- Macedóniában 1994 és 1995 között 0,06 százalékponttal csökkent a részesedés mértéke (2. táblázat).

	Bosznia – Hercegovina	Horvátország	Jugoszlávia, 2003 és 2006 között Szerbia és Montenegró	Szlovénia	Macedónia	Montenegró
1988	n. a.	n. a.	1,61	n. a.	n. a.	n. a.
1989	n. a.	n. a.	2,19	n. a.	n. a.	n. a.
1990	n. a.	n. a.	2,07	n. a.	n. a.	n. a.
1991	n. a.	9,18	1,71	n. a.	n. a.	n. a.
1992	n. a.	6,63	1,91	2,94	n. a.	n. a.
1993	n. a.	6,89	3,17	3,46	n. a.	n. a.
1994	n. a.	6,99	3,64	3,46	n. a.	n. a.
1995	n. a.	6,38	2,08	3,24	1,24	n. a.
1996	n. a.	6,16	2,10	3,03	1,52	n. a.
1997	n. a.	5,99	2,64	2,50	1,89	n. a.
1998	n. a.	5,85	2,32	2,81	2,00	n. a.
1999	n. a.	5,75	1,99	3,16	2,46	n. a.
2000	6,02	5,67	2,70	2,84	1,62	n. a.
2001	2,88	5,55	2,68	2,75	1,95	5,86
2002	2,84	5,45	2,43	2,78	1,93	5,99
2003	2,74	5,35	2,96	2,77	1,85	6,27
2004	2,73	5,19	3,09	2,77	2,44	6,47
2005	n. a.	5,31	1,75	2,72	1,86	5,84
2006	n. a.	5,45	1,79	2,77	1,77	5,31
2007	n. a.	5,21	-	2,68	1,57	6,87

3. táblázat: A magyar turisták átlagos tartózkodási ideje (vendégéjszaka). Forrás: WTO/UNWTO és a nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján saját számítás (n. a. = nincs adat).

2007-ben a magyar turisták átlagos tartózkodási ideje Montenegróban 6,87, Horvátországban 5,21 vendégéjszaka volt. A magyar turisták átlagos tartózkodási idejének változásában is kimutathatók a délszláv válság hatásai:

- Bosznia-Hercegovinában 2000 és 2001 között 6,02 vendégéjszakáról 2,88 vendégéjszakára csökkent a magyar turisták tartózkodási ideje.
- Horvátországban 1994 és 1995 között 6,99 vendégéjszakáról 6,38 vendégéjszakára, 1995 és 1996 között 6,38 vendégéjszakáról 6,16 vendégéjszakára, 1998 és 1999 között 5,85 vendégéjszakáról 5,75 vendégéjszakára csökkent a magyar turisták tartózkodási ideje.

- Jugoszláviában 1990 és 1991 között 2,07 vendégéjszakáról 1,71 vendégéjszakára, 1994 és 1995 között 3,64 vendégéjszakáról 2,08 vendégéjszakára, 1998 és 1999 között 2,70 vendégéjszakáról 2,68 vendégéjszakára, 2000 és 2001 között 2,32 vendégéjszakáról 1,95 vendégéjszakára csökkent a magyar turisták tartózkodási ideje.
- Szlovéniában 1994 és 1995 között 3,46 vendégéjszakáról 3,24 vendégéjszakára, 1995 és 1996 között 3,24 vendégéjszakáról 3,03 vendégéjszakára csökkent a magyar turisták átlagos tartózkodási ideje (3. táblázat).

Magyarország kiutazó turizmusa

	2000. október	2003.	2004.	2005.	2006.	2008.
Külföldi kirándulások helyszínei [3]	-	-	Ausztria 30%, Románia 26%, Szlovákia 25%, Szlovénia 7%, Horvátország 3%, Bosznia-Hercegovina 3%, Szerbia-Montenegró 0,6%	Ausztria 57,7%, Szlovákia 15,1%, Románia 11,4%, Szerbia-Montenegró 5,2%, Németország 1,5%, Horvátország 1,3%, Szlovénia 0,7%	Ausztria 47,8%, Szlovákia 19,1%, Ukrajna 10,4%, Horvátország 3,9%, Szlovénia 3,6%, Szerbia 2,8%, Csehország 2,1%	Ausztria 63%, Románia 17,2%, Szlovákia 7,5% Horvátország 0,5%, Szlovénia 0,5%
Külföldi úticélok[4]	Olaszország 14%, Románia 12%, Ausztria 11%, Görögország 10%, Horvátország 10%	Horvátország 25%, Románia 17%, Ausztria 16%, Németország 15%, Olaszország 15%, Görögország 10%	Horvátország 15,2%, Románia 12,1%, Ausztria 11,1%, Olaszország 9,3%, Németország 6,8%, Görögország 5,7%, Tunézia 2,4%, Jordánia 1,8%, Szerbia-Montenegró 1,5%, Szlovénia 0,9%	Ausztria 19,2%, Olaszország 9,4%, Horvátország 9%, Románia 6,5%, Bulgária 4%, Görögország 3,6%, Marokkó 3,4%, Franciaország 3,2%, Szerbia-Montenegró 2,6%	Horvátország 16%, Olaszország 12,7%, Ausztria 11,9%, Görögország 8,2%, Szlovákia 4%, Szerbia 2,8%, Csehország 2,7%, Szlovénia 2,4%	Olaszország 12,7%, Horvátország 11,4%, Románia 10,5%, Ausztria 9,3%, Görögország 6,6%, Szlovénia 1,4%, Montenegró 0,5%
Külföldi főnyaralások úticéljai[5]	Olaszország 20%, Görögország 17%, Horvátország 16%	Horvátország 21%, Olaszország 14%, Románia 12%, Görögország 11% Szlovénia 0,5%	Horvátország 22%, Románia 12%, Görögország 11%, Olaszország 11%	Horvátország 15,3%, Olaszország 13,4%, Ausztria 11,8%, Bulgária 6,2%, Görögország 5,6%	Horvátország 20,4%, Görögország 13,7%, Olaszország 13,3%, Ausztria 7,5%, Románia 6,1%	Horvátország 19%, Olaszország 17,7%, Görögország 11%, Románia 7,6%, Németország 4,9%

4. táblázat: A magyar turisták célországaiForrás: Magyar Turizmus Zrt. publikált felméréseinek (2000., 2003., 2004., 2005., 2006., 2008.) adatai alapján saját összeállítás

[3]Olyan utazás, amelynek során a háztartás valamelyik tagja egy napnál rövidebb ideig volt egy másik településen és az út motivációjául nem a munkavégzés vagy tanulás szolgált.

[4]Olyan helyváltoztatás, amelynek során a háztartás valamelyik tagja legalább egy éjszakát távol töltött lakóhelyétől és az utazás célja nem a munkavégzés volt, valamint amely nem tartott egy évnél tovább.

[5]A háztartás számára a legfontosabb utazás.

1997 óta a Magyar Turizmus Zrt. megbízásából a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet és a M.Á.S.T. Piac- és Közvéleménykutató Társaság által végzett felmérésekből lehet következtetni, hogy a magyar turisták külföldi utazásaik során mely országokat keresik fel.

1997 októberében végzett felmérés eredménye szerint a magyar háztartások külföldi családi utazásainak helyszínei között Görögország, Románia, Olaszország és Ausztria szerepelt. A külföldi egyéni utazások célországai pedig Ausztria, Németország, Olaszország, Franciaország és Görögország.

1999 októberében megvalósított kutatás eredményei szerint a magyar lakosság legnépszerűbb úti céljai Ausztria, Németország, Olaszország, Horvátország, Románia, Szlovákia, Görögország, Spanyolország és Franciaország volt. 2000 áprilisában folytatott megkérdezés alapján a legnépszerűbb desztinációk között Ausztria, Németország és Olaszország szerepelt. A 4. táblázatban összefoglaltam 2000 és 2008 között végzett kutatások eredményeit az alapján, hogy a magyar turisták utazásaik során mely országokat látogatták meg.

1997 és 2008 között végzett kutatások eredményeiből megállapítható, hogy Horvátország és Görögország népszerű úti cél a magyar turisták utazásai során. A kirándulások kedvelt országai között Horvátország és Szlovénia, a külföldi több napos utazások és a főnyaralások legkedveltebb célterülete pedig Horvátország.

Az egyes országok turisztikai adottságait, illetve Magyarország és a szomszédos volt jugoszláv utódállamok közötti történelmi kapcsolatokat figyelembe véve megállapítható, hogy a külföldi kirándulások motivációi között a vásárlást, a városlátogatást, továbbá a barát-és rokonlátogatást, a külföldi utazások céljai között az üdülést, illetve a barát- és rokonlátogatást, a külföldi főnyaralások legfőbb motivációi pedig között az üdülést lehet megemlíteni.

A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy Horvátország és Szlovénia szerepe a külföldi kirándulások során szerepe csökkenő, a külföldi utazások és főnyaralások esetében jelentősége növekvő tendenciát mutat.

Összefoglalás

A volt Jugoszlávia egykori tagköztársaságai közül a magyar turisták leglátogatottabb országai közé – a vendégérkezések és vendégéjszakák számát tekintve – Horvátország, Szlovénia és Montenegró sorolható. A 2007-ben elkezdődött gazdasági-pénzügyi válság a vizsgált országok és Magyarország közötti turizmus alakulásában is érezteti hatását. A rendelkezésre álló adatok szerint Szlovéniában és Horvátországban is csökkent a magyar turistaérkezések száma turisztikai szálláshelyeken. Összességében azonban megállapítható, hogy a térség országai iránt növekszik a magyar turisztikai kereslet. Jelentős mértékben növekedett a magyar vendégérkezések száma Montenegróban. Jugoszlávia szétesését követő etnikai fegyveres harcok keresletcsökkentő hatása a magyar vendégérkezések és az eltöltött vendégéjszakák számában, illetve az átlagos tartózkodási idő alakulásában is megmutatkozik. A Magyar Turizmus Zrt. megbízásából a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet és a M.Á.S.T. Piac- és Közvéleménykutató Társaság által végzett felmérések eredményeit számításom eredményeivel összehasonlítva megállapítható, hogy a magyar turisták által látogatott országok közé – az elemzett országok közül – Horvátország tartozik.

Irodalom:

Ball, M. 2009: Bosnia and Herzegovina. Travel & Tourism Intelligence. August. 2009. 36 p.

Burton, R. 1995: The Balkan Region: Albania, Greece, and the former Yugoslavia. In: Burton, R: Travel and Tourism Geography. Pitman Publishing, London, pp. 247-257.

Gosar, A. 2004: Tourismus in Istrien. In: Becker, C.-Hopfinger, H.-Steinecke, A. 2004: Geographie der Freizeit und des Tourismus. Bilanz und Ausblick. 2. Auflage. R Oldenbourg Verlag, München-Wien, pp. 616-628.

Gyuricza L.-Ginzer M. 2009: A Muravidék elcsatolásától a Schengeni övezetig-A szlovén-magyar határ menti kapcsolatok kilencven éve, különös tekintettel a turizmusra. In: Tóth J.–Aubert A.(szerk.): A Kárpát-medence és etnikumai, Tanulmánykötet Pozsár Vilmos tiszteletére. Pécs, pp. 165 - 179.

McKelvie, J. 2007: Croatia. Travel &Tourism Intelligence. 2007. February. 30 p.

McKelvie, J. 2007: Slovenia. Travel & Tourism Intelligence. 2007. February. 33 p.

Nikolova, M. S. 2009: Montenegro. Travel & Tourism Analyst. August. 2009. 32 p.

Pepeonik, Z. 1983-1984: Some charactertistics of Hungarian tourists influx into Croatia in the postwar poeriod. Annales Universitatis Scientiarium Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae Sectio Geographica. Tomus XVIII-XIX. 1983-1984. pp. 167.

Štetič, S. 1990: Yugoslav Tourism – The Bridge Between East and West. Schriftenreiche zur Touristik 3. Frieder Stadtfeld: Tourismus in einem neuen Europa – Zusammenarbeit von Ost und West. Fachbereich Verkehrsweisen/Touristik Worms pp. 189-196.

Trecharne, R.2000: Croatia. Travel & Tourism Intelligence. Country Reports. No. 2. 2000. pp. 67-83.

Van Den Broek, M. 2000: Slovenia. Travel & Tourism Intelligence. Country Reports. No. 4. 2000. pp. 87-108.

A lakosság utazási szokásai. Turizmus Bulletin. II. évfolyam. 1. szám. pp. 19-22. A lakosság utazási szokásai, vélemények a magyarországi turizmusról. Turizmus Bulletin. IV. évfolyam. 1. szám. pp. 22-25. A lakosság utazási szokásai, vélemények a magyarországi turizmusról II. Turizmus Bulletin. IV. évfolyam. 3. szám. pp. 34-38.

A magyar pp. 33-39. A magyar 10.

A magyar 21-31. A magyar 16-29.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2001. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2001. pp. 40., 83., 367.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2002. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2002. pp. 42., 89.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2003. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2003. pp. 396. Statistical Yearbook of the Republic of Croatia

2004. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2004. pp. 433.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2005. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2005. pp. 428-449.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2006. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2006. pp. 425.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2007. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2007. pp. 443-456.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2008. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2008. pp. 428., 438-452.

Statistical Yearbook of the Republic of Croatia 2009. Central Bureau of Statistical of the Republic of Croatia. Zagraeb, 2009. pp. 408-421.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 1993. Federal Statistical Office. Beograd. 1993. pp. 66.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 1994. Federal Statistical Office. Beograd. 1994. pp. 66., 336-342.
Statistical Yearbook of Yugoslavia 1995. Federal Statistical Office. Beograd. 1995. pp. 68., 314-320.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 1997. Federal Statistical Office. Beograd. 1997. pp. 74.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 1998. Federal Statistical Office. Beograd. 1998. pp. 78., 350.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 1999. Federal Statistical Office. Beograd. 1999. pp. 76.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 2000. Federal Statistical Office. Beograd. 2001. pp. 73., 331-340.

Statistical Yearbook of Yugoslavia 2001. Federal Statistical Office. Beograd. 2001. pp. 17., 77., 327.
Statistical Yearbook of Yugoslavia 2002. Federal Statistical Office. Beograd. 2002. pp. 87., 317-332.

Statistical Yearbook of Serbia and Montenegro 2003. Serbia and Montenegro Statistical Office. Beograd. 2003. pp. 58., 315-334.

Statistical Yearbook of Serbia and Montenegro 2004. Serbia and Montenegro Statistical Office. Belgrade. 2004. pp. 58., 207., 315-320.

Statistical Yearbook of Serbia and Montenegro 2005. Serbia and Montenegro Statistical Office. Belgrade. 2005. pp. 69., 199., 340.

Statistical Yearbook of Serbia 2006. Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade. 2006. pp. 318.

Statistical Yearbook of Serbia 2008. Statistical Office of the Republic of Serbia. Beograd. 2008. pp. 69., 316-326.

Statistical Yearbook of Serbia 2009. Statistical Office of the Republic of Serbia. Beograd. 2009. pp. 67., 332-342.

Statistical Yearbook of Serbia and Montenegro. Serbia and Montenegro Statistical Office. Belgrade. 2005. pp. 207-212.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 1995. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 1995. pp. 383-398.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2000. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2000. pp. 39., 83., 424-443.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2001. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2001. pp. 444-457.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2002. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2002. pp. 85., 442., 452-454.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2003. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2003. pp. 438-440.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2004. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2004. pp. 425-434., 462-463.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2005. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2005. pp. 425-443., 441-442.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2006. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2006. pp. 432-443.

Statistical Yearbook of Republic of the Slovenia 2008. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Ljubljana. 2004. pp. 429.

Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia 1996. State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Skopje. 1996. pp. 488-502.

11Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia 1997. State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Skopje. 1997. pp. 514-526.

Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia 2000. State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Skopje. 2000. pp. 414-426.

Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia 2008. State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Skopje. 2008. pp. 14., 508-521.

Szerzőink

Csanádi Ágnes, főiskolai docens, pénzügy tanszéki osztályvezető

Közgazdász, a Budapesti Gazdasági Főiskola Gazdálkodási Kar Zalaegerszeg főiskolai docense, a Kaposvári Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola doktorjelöltje. Kutatási területe az önkormányzatok (település)fejlesztési kérdései.

csanadi.agnes@pszfz.bgf.hu

Játékos Edit, PhD, főiskolai adjunktus, felsőfokú idegenforgalmi menedzser

Kutatási területe a turizmus gazdasági szerepének elemzése, kiemelten az egykori jugoszláv utódállamokban; turizmusföldrajz és turizmus marketing. Doktori értekezésének címe: „A volt Jugoszlávia turizmusának elemzése, különös tekintettel a délszláv válságok hatásainak összefüggésében”.

jatekose@freemail.hu

Lakotár Katalin, PhD, főiskolai docens, geográfus

A Nyugat-magyarországi Egyetem Természettudományi és Műszaki Kar Földrajz- és Környezettudományi Intézetének munkatársa Szombathelyen. Kutatási területe részben a földrajz szakmódszertanának kérdései, részben pedig a viselkedésföldrajzon belül a kognitív térképek vizsgálata.

katageo@ttk.nyme.hu